Cel rău sau *cel viclean*?

MARCU MIHAIL DELEANU

1. S-ar putea ca mai mulți creștini ortodocși români să se întrebe, ca și mine, de ce la sfârșitul rugăciunii *Tatăl nostru* se rostește, de la o vreme, sintagma (*și ne mântuiește*) ***de cel viclean***, în locul consacratei formule ***de cel rău***?

2. Încercând să-mi răspund întrebării din titlul de mai sus, mi-am amintit că în *Liturghierul lui Coresi* (București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969), tipărit în jurul anului 1570, *Tatăl nostru* se încheia astfel: „*ce ne izbăvește pre noi de* ***hitleanul***.” (p. 26), formulare preluată din *Întrebare creștinească*, tipărită anterior *Liturghierului*.

3. Și, de aici, o altă întrebare: ce va fi determinat capul (și mintea) Bisericii Ortodoxe Române să propună această nefericită revenire la o formulare arhaizantă? Am făcut trimitere la *capul* BOR, pentru că sintagma ***cel viclean*** este rostită consecvent în liturghiile transmise de televiziunea Trinitas a Patriarhiei BOR, de multe ori în prezența Preafericitului Daniel. Ceea ce ne conduce la concluzia că neinspirata înlocuire a sintagmei consacrate cu una veche și de demult are binecuvântarea Preafericitului, chiar dacă nu „are priză la marele public”: în majoritatea prilejurilor și a parohiilor în care se rostește *Tatăl nostru* se aude ***cel rău***, nu ***cel viclean***. De curând, la vizita papei Francisc în România, am auzit încheierea tradițională a rugăciunii *Tatăl nostru* în catedrala romano-catolică de la Iași, de la București, și în cea greco-catolică de la Blaj. Să fie inițiativa BOR un semn al delimitării de greco-catolici? N-aș crede, și, apoi, ce rost ar avea?

4. Când spuneam că este neinspirată revenirea la o formulare arhaică am avut în vedere mai multe ***considerente***, în primul rând unele de ***ordin semantic***. Se știe că în *Liturghierul lui Coresi*, ca și în alte scrieri religioase românești vechi, ***hitlean/viclean*** are și înțelesul de „Diavol”, însemnând, în *Tatăl nostru*, răul suprem, tartorul îngerilor căzuți din cer după revolta lor împotriva lui Dumnezeu; iar *hitlenie* însemna și „răutate”, din aceeași sferă semantică. Dar în limba română de azi *viclean* și *viclenie* reprezintă doar o parte a răului. ***Răul***, ca eufemism pentru Satana în *Tatăl nostru*, are nenumărate forme, ***vicleanul*** fiind numai una dintre fețetele ***răului***. Formula ***cel viclean*** se justifică doar din perspectivă diacronică a limbii române. În sincronie, înlocuirea nu se justifică, chiar dacă în dicționarele limbii române lipsește cuvântul (***cel***) ***rău*** cu sensul din *Tatăl nostru*, adică *diavol*, *Satana*.

BDD-A32057 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:24 UTC)

Doar în DLR sunt citate, după *Psaltirea scheiană*, sensurile *spirit necurat*, *diavol*, fără a se face trimitere la *Tatăl nostru**. În *Dicționarul ilustrat* (Editura Litera, 2011), e doar *cel viclean* „unul dintre numele diavolului”. În *Dicționarul de sinonime* (1982) la *drac* e notat și *vicleanul*, iar la *Satana*: „cel bătrân”.

4.1. Prin inițiativa BOR, restrângerea sferei semantice a *Necuratului* doar la *viclean* și *viclenie* reprezintă o denaturare a sfârșitului rugăciunii, o amputare, o dijmuire a semnificației originare, mult mai potrivit redată prin sintagma ***cel rău***, care are o arie semantică mai cuprinzătoare.

4.2. Departe de noi gândul de a face un proces de intenție BOR, dar să nu uităm că *Liturghierul lui Coresi* a fost tradus și tipărit sub oblăduirea episcopului calvin Pavel Tordași (din Lancrăm, cu sediul episcopiei la Teiuș).

5. Reintroducerea în *Tatăl nostru* a sintagmei din limba română bisericească veche este o inabilitate și din ***perspectivă etimologică***. Ne mândrim, printre altele, și cu faptul că majoritatea cuvintelor din *Tatăl nostru* sunt, în proporție covârșitoare, de origine latină, o dovadă în plus că românii sunt creștini încă de la constituirea limbii și de la nașterea poporului nostru. În pofida acestui fapt, BOR înlocuiește, în rugăciunea *Tatăl nostru*, un cuvânt de origine latină, ***rău***, cu unul de origine maghiară, ***viclean***. Este adevărat că ***viclean*** apare în mai multe scrieri religioase din Ardeal, printre care și în *Noul testament de la Bălgrad* (1648): (***de***) ***vicleanul*** (Matei); (***de***) ***hitleanul*** (Luca). Dar în *Biblia* de la Blaj (1795), tradusă de Samuil [Micu] Clain, *Tatăl nostru* se încheie astfel: „*ci ne izbăvește de cel rău*”. Samuil Micu a tradus corect latinescul „*sed libera nos a malo*”, punând în acord varianta românească a rugăciunii cu cele din alte limbi europene (o dovadă de ecumenism timpuriu?): fr. *du mal*, germ. *von den Bösen* (*der Böse* „răul”, dar și „diavolul”); ceho-sl. (*izbav-nas*) *zlaho* „cel rău”; srb.-cr. (*izbavi nas*) ***ot zla*** „cel rău”; se presupune că *Liturghierul lui Coresi* a fost tradus după un prototip slav de proveniență sârbească.

5.1. De altfel, nici în maghiară nu apare cuvântul *hitlen*, ci: ***a gonosztol*** „cel rău”. Termenul maghiar *hitlen*, citat de etimologi la *viclean*, nu l-am găsit în *Magyar-román szótár/Dicționar maghiar-român* (București, Editura Științifică, 1961), unde e notat doar *hitetlen* „neîncrezător” și „bis. necredincios”.

5.2. Dacă există magh. *hitlen*, el ar putea fi un regionalism sau un arhaism. A fost propus ca etimologie pentru *viclean* de Samuelis [Micu] Klein în *Dictionarium valachico-latinum*, de la care etimologia a fost preluată de Cihac și de următorii.

BDD-A32057 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:24 UTC)

5.3. Înlocuind pe ***cel viclean*** din textele mai vechi cu ***cel rău***, Samuil Micu a contribuit la procesul de relatinizare a limbajului liturgic românesc, proces continuat la începutul secolului al XIX-lea îndeosebi în Banat (susține Titu Maiorescu), prin înlocuirea unor termeni slavi, precum *blagoslovire*, *blagovește*nie, cu *binecuvântare*, *bunavestire*.

6. Să sperăm că sintagma ***cel viclean*** în finalul rugăciunii *Tatăl nostru* nu se va impune în detrimentul consacratei ***cel rău***. Altfel, pentru cel care a inițiat această modificare s-ar nimeri răstălmăcirea celor scrise de Ion Creangă în basmul *Harap-Alb*: dacă l-a sfătuit cineva, rău sfat i-a dat, iar dacă a făcut-o după capul său…

_____

NOTĂ

*Mulțumesc prietenului și colegului Simion Dănilă pentru sprijinul dat ochilor mei în documentare.

BDD-A32057 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:24 UTC)